

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Aynur Turan

Azərbaycan ədəbiyyatında, ümumiyyətlə, xalqımızın mənəvi aləmində böyük yeri, mövqeyi və məqamı olan unikal düşünçə sahibi, qələm-söz ustası, fonemenal yaddaş daşıyıcısı, görkəmli xalq yazıçısı Mövlud Süleymanlının dili, üslubu da oxucular tərəfindən qəbul edilən, oxunan və seviləndir. O, çağdaş Azərbaycan nəsrinin ən görkəmli nümayəndələrindəndir. Təkrarsız yaradıcılıq aləmi, özünəməxsus fərdi üslubu, dili ilə o, yazıçılar içərisində məxsusi yer tutur. Mövlud Süleymanlının bir nasir kimi şöhrəti ilk hekayələrinin oxuculara təqdim olunduğu 1970-ci illərdən parlamağa başlamış, hər yeni əsəri ilə o, daha da artaraq ümumxalq sevgisi qazanmışdır.

Ədəbiyyatımızda özünəməxsus yeri olan Azərbaycan ədəbiyyatının öndər yazıçılarından biri olan Mövlud Süleymanlının bu il 80 illik yubileyi olur.

Ədəbiyyata ötən əsrin 70-ci illərində gəlmiş M.Süleymanlı yaradıcılığa lirik şeirlərlə başlamışdır. Onun "Əllərim" adlı ilk şeiri 1964-cü ildə "Azərbaycan gəncləri" qəzetində çap olunub. Ədibin "Bir ünvan" adlı şeir kitabı da çap olunub. M.Süleymanlının yaradıcılığını səciyyələndirən başlıca amillər ondan ibarətdir ki, əsərlərində məxsus olduğu xalqın tarixi, etnoqrafiyası, mənəvi-əxlaqi dəyərləri, vətənpərvərlik hisləri ön plandadır.

M.Süleymanlının ilk nəsr kitabı yetmişinci illərin sonları çapdan çıxıb. 1970-ci illərin ikinci yarısında ədibin birinin ardınca hekayə və povestləri dərc edildi. "Qar", "Yanğın", "Şanapipik", "Şeytan", "Dəyirman" hekayələrindən ibarət 1979-cu ildə "Aydın aydınlığında" kitabı işıq üzü gördü. Bu hekayələr M.Süleymanlını xalqa cəmiyyət problemlərini zamanında görüb əks etdirən gözəl bir nasir kimi tanıtdı. "Şanapipik", "Duzsuzluq", "Ol" yazıçının müharibə mövzusunda həsr etdiyi hekayələri sırasındadır. Ədib 1980-ci illərdən başlayaraq daha çox roman janrına müraciət etdi. "Köç", "Ceviz qurdu" "Səs" romanları çağdaş Azərbaycan romançılığının inkişafında bir pillədir. "Köç"(1980) xalqın milli keçmişindən, sovet hakimiyyətinin gəlişinə qədərki taleyindən söhbət açır. Romanda təbliğolunan başlıca ideya Azərbaycan xalqının birliyi ideyasıdır. Süleymanlının bir sıra hekayələrində və "Köç" romanında Azərbaycan nəsrini üçün yeni olan mifik təfəkkür tərzini, türk etnoqrafiyası və folklorunun ən qədim çalarları diqqəti cəlb edir. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə "M.Süleymanlıya açıq məktub"unda ya-

zırdı: "Köç" xalqımızın yüz illərdən bəri keçib gəldiyi yolların tarixi, adət və ənənələrini qoruyub saxladığı köçəri ruhunun bədi etnoqrafiyasıdır". "Ceviz qurdu"(1982) — 1930-cu illərin represiyalarından 80-ci illərə qədərki fasiləli tarixin

xalqın həyatında buraxdığı izlərdən, milli insana vurduğu sağalmaz yaralardan bəhs edir. Burada həmçinin geniş planda cəmiyyət ziyanvericilərinin insanların mənəvi dünyasına darışmasını, onu getdikcə məhv etməsini göstərmək üçündür. "Səs" sovet cəmiyyətinin son durumunu əks etdirən social romandır. Ümumilikdə yazıçı "Səs" və "Ceviz qurdu" romanlarında cəmiyyətin düşür olduğu mənəvi bələlərin necə fəsadlar törətdiyini əks etdirir. Hadisələr həm ailə-məişət çərçivəsində, həm ictimai münasibətlərdə, həm də ayrı-ayrı fərdlərin düşüncələrində cərəyan edir. Hər iki romanda rəmzi-metəforik obrazlar diqqəti cəlb edir. "Səs" romanının ikinci hissəsi kimi qələmə alınan "Günah duası" psixoloji roman kimi düşünülmüşdür. Romanda yazıçı sovet cəmiyyətinin çürüdüynü, insanların mənəviyyatını pozduğunu göstərir. "Dəyirman" povesti üzrə səhnələşdirilmiş "Dəyirman" pyesi Hüseyn Ərəblinski adına Sumqayıt Dram Teatrında (1988), "Satqın" əsəri "Yuğ" teatrında (2000) tamaşaya qoyulmuşdur. "Şeytan" (1978), "Dəyirman" (1979) əsərlərinə görə uzun müddət tənqiddə məruz qalan və təhlükəsizlik orqanları tərəfindən çək-çevir edilən M. Süleymanlı bir neçə dəfə Dövlət tərəfindən mükafatlandırılmışdır. "Ömürdən qıraqda" povesti yazıçının son illərdə (2005) qələmə aldığı əsərlərdəndir.

Mövlud Süleymanlı 1968-ci ildə Azərbaycan Dövlət Radiosuna işə qəbul edilmiş, əvvəlcə "Gənclik", sonra "Ədəbiyyat və İncəsə-

nə" baş redaksiyasında redaktor kimi çalışmışdır. O, 1992-ci ilin sonlarında Azərbaycan Dövlət Tele-Radio Şirkətinin Radio üzrə sədr müavini vəzifəsinə gətirilmiş, 17 il bu vəzifədə çalışmışdır (1992–2009). Bununla yanaşı, ədib kinostudiya, 1976-1980-ci illərdə Yazıçılar İttifaqının orqanı olan "Ulduz" jurnalında nəsr şöbəsinin müdiri, 1980-1988-ci illərdə "Azərbaycan" jurnalında nəsr şöbəsində rəhbər kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Radioun qızıl fonduna daxil olmuş, həftəlik yayımlanan "Bulaq" verilişinin, 1969-cü ilin oktyabrında ilk müəllif nömrəsini yazmışdır. Verilişin uzun illər Azərbaycan folklorunun, etnoqrafiyasının, dilinin, məişətinin təbliğində əhəmiyyətli rol oynadığı əsas götürülərək 1974-cü ildə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülmüşdür. 1972-ci ildə Tele-Radio Verilişləri komitəsindən Moskvaya ixtisasartırma

kurslarına göndərilmişdir. 1974-cü ildə C.Cabbarlı adına Azərbaycan film kinostudiyasına ssenarist kimi qəbul edilmişdir. Ssenarisi əsasında "Bəyin oğurlanması" və Moskva Dövlət Kinematografiya Komitəsinin sifarişlə "Çətirimiz buludlardır" bədii televiziya filmləri çəkilmişdir. 1976-cı ildə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına işə dəvət edilmişdir. 1974-cü ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. Prezident təqaüdcüsüdür. M. Süleymanlının 1992-1993-cü illərdə baş redaktorluğu ilə "Oğuz eli" adlı müstəqil qəzet nəşr olunmuşdur.

1992-ci ildə Azərbaycan Dövlət Televiziyasına işə dəvət edilmiş və televiziyanın "Xalq yaradıcılığı" redaksiyasına baş redaktor vəzifəsinə təyin olunmuşdur.

M.Süleymanlı Azərbaycan nəsrinə onun keçən əsrdə ən çiçəkləndiyi bir vaxtda gəldi. Nərdən əvvəl Mövlud müəllim şeiriyyət aləmində addımlayırdı. Eyni zamanda Azərbaycan radiosunda əməkdaşlıq edir, sonralar "Bulaq" adı ilə tanınan və xalqın ürəyinə yol tapan həftəlik veriliş üçün ssenarilər yazırdı. Mövlud sonralar da şeir yaradıcılığını davam etdirdi, "Bulaq"ın mənəvi müəlliflərindən biri oldu. Amma tarix onu ədəbiyyat səhnəsinə nasir kimi tanıtdırmaq istəyirdi. Mövlud Süleymanlının ilk nəsr kitabı çapdan çıxdanda yetmişinci illərin sonlarıydı. Bu ele bir dövr idi ki, meydanda İsa Hüseynov, Sabir Əhmədli vardı. Onlar ən gözəl romanlarını, povestlərini yazmışdılar və yenə yazmaqda davam edirdilər. Anar, Elçin, İsi Məlikzadə, Fərman Kərimzadə, Sabir Azəri, Sabir Süleymanov, Çingiz Ələkbərzadə, Əlibala Hacızadə ("altmışıncılar") isə yeni ruhlu, bir sıra stereotipləri uçurub-dəğidən əsərləriylə nərdə yeni səhifələr yazırdılar. Doğrudan da, nərdə sözün həqiqi mənasında artıq normativləşməyə başlayan üslubla təzə-fərdi üslubların mübarizəsi gedirdi. Ədəbiyyatda fərdi insan taleylərini, psixoloji aləmin təsvirinə maraq ön plana keçirdi.

Mövlud Süleymanlı da bu polifonik dəstədə öz yerini tuta bildi. Mövlud Süleymanlı üçün geriye,

yaşanmış ömür yoluna boylanmaq heç bir günah cizgisi və xəcalət duyğusu ilə yadda qala bilməz, yəni Mövlud Süleymanlı keçmiş üçün utanan insan deyil. O, xalq yazıçısı və Prezident təqaüdü mükafatçısıdır. Uzun illər o, Azərbaycan Radio və Televiziya Şirkətinin sədrin müavirlərindən biri olub. Mövludun kinostudiya, "Ulduz" və "Azərbaycan" jurnallarında şöbə müdiri kimi təcrübəsi olub.

Hər hansı bir yazıçını ilk növbədə, onun fərdi üslubuyla tanıyalar və Mövlud Süleymanlı da ədəbiyyata gələndə öz cümləsiylə, həyata, insan münasibətlərinə fərdi yanaşma tərzini ilə qədəm basdı. Onun hər hansı əsərindən lap ele bir neçə cümlə oxusanız, dilinin şirrinliyi, özünəməxsus obrazlı ifadə tərzini və hətta bir qədər qəribə təsir bağışlayan təhkiyə forması sizi cəlb edəcək. O zaman (yetmiş-səksəninci illərdə) bəzi tənqidçilər bunun normativ yazı üslubuna, ənənəvi deyim tərzinə uyğunlaş-

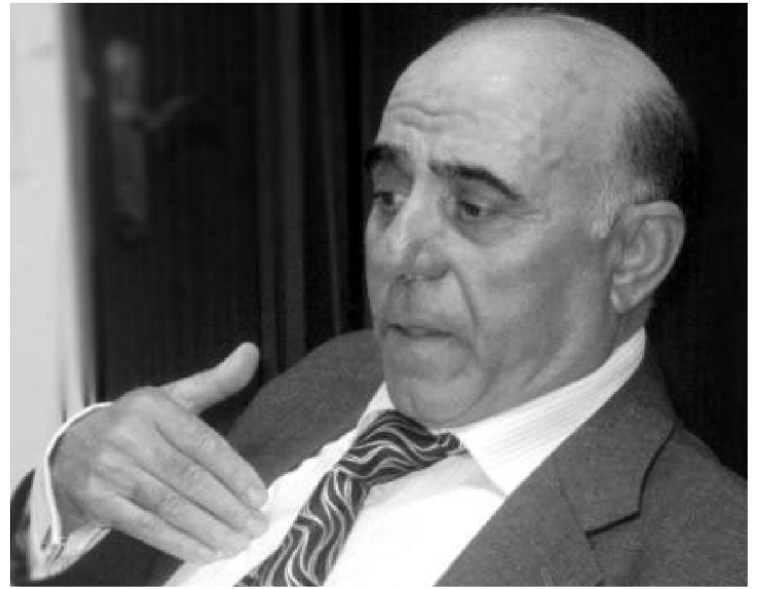
bamızın geniş ruhunu, təbiətin öz qədər narahat təbiətini, iqlimdən-iqlimə salam aparan nağıllı, əfsanəli ürəyini ürəyimizə köçürdün, qanımızı qaynatdı. Özümüzə gizli qanımızda yaşayan o ruhu dilə gətirdin, bizi özümüze qaytarıb təzələdin. Bu əsər "Yol" da ola bilər, çünki bu, bir xalqın doğula-doğula, ölə-ölə təkə torpaq üstündə deyil, həm də tarix boyu keçdiyi enişli-yoxuşdu, davalı-şavalı bir yolun təsviridir." Romanda təbliğ olunan başlıca ideya Azərbaycan xalqının birliyi ideyasıdır və M.Süleymanlı bu ideyanı özünəməxsus bir təzədə təcəssüm etdirmişdir. Ədibdən söz açanda, onun yaradıcılığının başlıca istiqaməti haqqında düşünəndə xalq anlamı yada düşür və əslində, bu anlamsız onun nəsrinə qiymət vermək mümkün deyil. Xalq bütün qütbləri və aspektləri ilə ədibin əsərlərinin mahiyyətini təşkil edir.

Çağdaş Azərbaycan nəsrinin ən görkəmli nümayəndələrindən

Çağdaş Azərbaycan nəsrinin görkəmli nümayəndəsi Mövlud Süleymanlı

madığını görüb haray qoparırdılar. Nərdə sanki bütün zamanlar üçün eyni normativ qrammatika ilə nəfəs alan vahid üslub, yazıçıdan yazıçıya, kitabdən kitaba, əsərdən əsərə addımlayan, fəqət irəliləməyən bu yeganə ifadə tərzini öldürdü. Eynilik sənətin düşmənidir və Mövlud Süleymanlının bir yazı-

biri, belə demək olarsa, illərini ədəbiyyata qurban verən M.Süleymanlı bilindi ki, yaradıcılığa şeirlə başlamış, bədii-publisistik yazıları, xüsusən də radiomuzun qızıl fonduna daxil olmuş "Bulaq" verilişindəki orijinal fəaliyyəti ilə oxucuların və dinləyicilərin rəğbətini qazanmışdır. Onun ilk hekayə-

çı kimi uğuru bu eynilikdən qaçması oldu. Mövlud Süleymanlının fərdi üslubunda dil çışqırmır, haray çəkmir, yaxud publisistik bir əda ilə protokol sevinci ilə nitq eləmir. Onun dilində bəzi nəsr əsərlərinə məxsus bayağı, sentimental örtükdən əsər-ələmət yoxdur. Burada hər şey adiliyin və təbiiyin mətn daxilində birdən-birə qeyriadiyyə çevrilmə prosesini əks etdirir. M.Süleymanlının bir sıra hekayələrində və "Köç" romanında Azərbaycan nəsrini üçün təzə və görümlü olan mifik təfəkkür tərzini, türk etnoqrafiyası və folklorunun ən qədim çalarları diqqəti cəlb edir. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə "Köç"ü "xalqımızın yüz illərdən bəri keçib gəldiyi yolların tarixi, adət və ənənələrini qoruyub saxladığı köçəri ruhunun bədi etnoqrafiyası" adlandırmışdır. Bəxtiyar müəllim daha sonra yazırdı ki: "Əzizim Mövlud! "Köç"lə o yurddan bu yurda köçən, yurdlara sığmayan dədə-ba-

lərində özünü göstərən mövzu genişliyi, dünyanı, ətrafı duyma bacarığı, yeni deyim tərzini M.Süleymanlının bədii söz sərvətində özünü təsdiqlədi. O bir yazıçı kimi, insanın, cəmiyyətin taleyinə səlahiyyətli bir cavabdeh kimi sənəti qədimdən narahat edən işıq və zülmət, insanın ədalətə, gözəlliyə, torpağa, Vətənə münasibəti problemlərini özünün duyduğu kimi, gördüyü kimi nəsrə gətirdi. Onun əsərlərində yaşadığı dövrün ən ağıllı problemlərinə cəsarətli yazıçı müdaxiləsi, zamanın təxirsiz cavab vermək cəhdləri var. Bu gün də onun əsərləri eyni narahatlıqla milli varlığa, milli cəmiyyətin sabahına biganə qalmamağa çağırır, azad və müstəqil ölkəmizin gələcəyi uğrunda səfərbərliyə səsləyir. Yazıçının romanları ilə tanış olan müasir oxucunun min illərin qan yaddaşından və sənətkar qəlbindən gələn bu çağırışa qoşulacağına əminlik.

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur